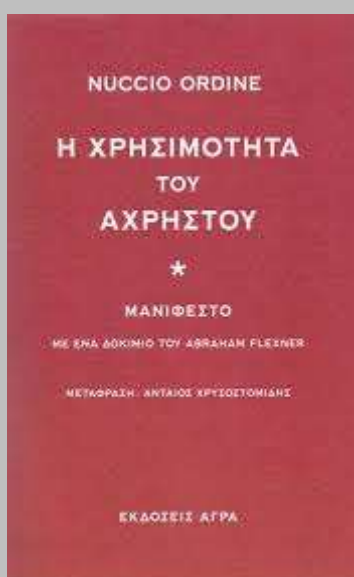

Η χρησιμότητα του άχρηστου, Νούτσιο Όρντινε

Ο καθηγητής έρχεται στην Αθήνα και μας εξηγεί γιατί η τυφλή λογική του κέρδους υπονομεύει όλα όσα η κοινωνία του χρήματος θεωρεί περιττά, δηλαδή σχολεία, μουσεία και σπουδές

Τον κώδωνα του κινδύνου για την ελευθερία, τη δημοκρατία, την Παιδεία και τον πολιτισμό εξαιτίας της υποβάθμισης των ανθρωπιστικών σπουδών κρούει ο διακεκριμένος συγγραφέας, ακαδημαϊκός δάσκαλος και μελετητής της Αναγέννησης Νούτσιο Όρντινε. Το βιβλίο του Νούτσιο Όρντινε *Η χρησιμότητα του άχρηστου* κυκλοφόρησε με μεγάλη επιτυχία σε 18 γλώσσες. Στα ελληνικά από την Άγρα σε μετάφραση *Ανταίου Χρυσοστομίδη*.

Στο βιβλίο σας «Η χρησιμότητα του άχρηστου» προειδοποιείτε για τους κινδύνους από την υποβάθμιση των ανθρωπιστικών σπουδών. Όσοι όμως λαμβάνουν τις αποφάσεις δεν ενδιαφέρονται για το πρόβλημα. Τι θα πρέπει να γίνει;

«Είμαστε ενώπιον μιας επιδημίας που εξαπλώνεται σε ολόκληρο τον κόσμο. Αυτό ακριβώς το καλοκαίρι προκάλεσε κατακραυγή στην Ιαπωνία μια επιστολή του υπουργού Παιδείας Χακουμπούν Σιμομούρα με την οποία ζητούσε από τους πρυτάνεις να κλείσουν ή να μετατρέψουν τα τμήματα εκείνα που δεν είναι "χρήσιμα" έτσι ώστε να δυναμώσουν μόνο οι φυσικές και τεχνολογικές επιστήμες. Πρόκειται για πολιτική επιλογή που μπορεί να οδηγήσει στην πολιτιστική αυτοκτονία. Σήμερα, δυστυχώς, θεωρούνται "άχρηστες" οι γνώσεις που δεν ευνοούν άμεσα κέρδη. Όμως συχνά ο κόσμος των πανεπιστημιακών έχει αποδεχθεί την κατάσταση και παρατηρεί παθητικά αυτή την πτώση. Να γιατί αποφάσισα να γράψω αυτό το "Μανιφέστο". Πρέπει να αντιδράσουμε πριν να είναι πολύ αργά».

Φαίνεται πως ό,τι αποκαλούμε ολοκληρωμένη εκπαίδευση ανήκει στο παρελθόν. Η εξειδίκευση προέχει. Η εικόνα, όπως την περιγράφετε, είναι σκοτεινή. Πώς μπορούμε να την αντιστρέψουμε;

«Με τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις πολλές χώρες προσπαθούν να "επαγγελματοποιήσουν" τα προγράμματα σπουδών στα σχολεία και στα πανεπιστήμια. Ζητάνε από μαθητές που έχουν μόλις κλείσει τα 13 τους χρόνια να επιλέξουν ένα επάγγελμα και να συνεχίσουν τη φοίτησή τους σκεπτόμενοι μόνο τη θέση εργασίας. Δεν αντιλαμβάνονται ότι η υποταγή της Παιδείας και της εκπαίδευσης στις απαιτήσεις της αγοράς είναι μια ήδη χαμένη μάχη. Πώς μπορεί κανείς να εναρμονίσει την ταχύτητα των μεταβολών της αγοράς με τους αργούς χρόνους της εκπαίδευσης; Έτσι όχι μόνο δεν λύνεται το πρόβλημα της απασχόλησης, αλλά υπάρχει κίνδυνος να διαφθαρούν οι φοιτητές που εγγράφονται στο πανεπιστήμιο με την επιθυμία να αποκτήσουν ένα πτυχίο για να κερδίσουν χρήματα. Κανένα επάγγελμα δεν μπορεί να ασκηθεί συνειδητά χωρίς γενική παιδεία. Δεν σπουδάζει κανείς για να αποκτήσει ένα κομμάτι χαρτί που θα εξαργυρώσει στην αγορά εργασίας».

Εκπαίδευση, λογοτεχνία, σπουδή των κλασικών... Όμως οι σπουδαστές σήμερα έχουν τόσα αντικείμενα με τα οποία θα πρέπει να ασχοληθούν και τόση γνώση που πρέπει να απορροφήσουν ώστε δεν τους μένει χρόνος να διαβάσουν τους κλασικούς - ούτε καν τους σύγχρονους συγγραφείς.

«Σε μια εξαιρετική ομιλία του Ευγένιου Ιονέσκο, ο σπουδαίος δραματουργός περιγράφει την τραγική συνθήκη του σύγχρονου ανθρώπου: που τρέχει, που δεν "έχει χρόνο" για "άχρηστα" πράγματα, διότι σκέφτεται μόνο το κέρδος. Με τον ανόητο στόχο να γίνει το διάβασμα πιο εύπεπτο για να πάρουν γρήγορα το απολυτήριό τους οι μαθητές και το πτυχίο τους οι φοιτητές, τα σχολικά προγράμματα και τα προγράμματα σπουδών των πανεπιστημίων έχουν μειώσει στο ελάχιστο το διάβασμα των κλασικών συγγραφέων: οι μαθητές και οι φοιτητές διαβάζουν περιλήψεις, ιστορίες της λογοτεχνίας, επεξηγηματικά κείμενα για έργα τα οποία δεν έχουν διαβάσει ποτέ. Πώς μπορεί όμως ένας νέος να αγαπήσει τον Όμηρο, όταν διαβάζει μια περίληψη της *Οδύσσειας*; Μόνο διαβάζοντας την *Οδύσσεια* με τη βοήθεια ενός γεμάτου πάθος καθηγητή οι μαθητές και οι φοιτητές μπορούν να αντιληφθούν ότι η εμπειρία του ταξιδιού του Οδυσσέα είναι κάτι που αφορά τη ζωή μας. Γι' αυτό θεωρώ ότι ο ρόλος του καθηγητή είναι ιδιαίτερα σημαντικός. Ένας καθηγητής που δεν διδάσκει με πάθος δεν μπορεί να μεταδώσει πάθος. Στα σχολεία και στα πανεπιστήμια οι καθηγητές γίνονται γραφειοκράτες: περνούν τον χρόνο τους συμπληρώνοντας έγγραφα και πηγαίνοντας σε συνελεύσεις κάθε είδους, ξεχνώντας πως ένας καλός καθηγητής πρέπει πρώτα απ' όλα να είναι ένας ακούραστος μαθητής και ένας γεμάτος πάθος δάσκαλος».

Η εξειδίκευση είναι η τάση των σημερινών κοινωνιών που ορίζονται από το χρήμα.

Αυτό αλλάζει τη σχέση μας με τον κόσμο - και πώς;

«Σε μια κοινωνία όπου μετρούν μόνο τα χρήματα, ένα σφυρί αξίζει περισσότερο από ένα ποίημα ή ένα κουτάλι από έναν πίνακα. Έχουμε χάσει κάθε ενδιαφέρον για το αφιλοκερδές. Κατά συνέπεια και την αγάπη για τα πράγματα που κάνουν την καρδιά μας να πάλλεται. Ο Μονταίνιος μας θυμίζει ότι δεν είναι η κατοχή των πραγμάτων που κάνει ευτυχισμένο τον άνθρωπο αλλά η απόλαυσή τους. Αν ένα μουσείο ή μια αρχαιολογική ανασκαφή παράγουν κέρδος δεν είναι κακό. Μπορεί όμως η αξία του Κολοσσαίου ή του Παρθενώνα να υπολογιστεί με βάση τα έσοδα; Κι αν ένα πολύ σημαντικό μουσείο δεν παράγει κέρδος, θα πρέπει να το κλείσουμε; Και οι βιβλιοθήκες και τα Αρχεία του κράτους (που δεν είναι πηγή οικονομικού πλούτου) τι μέλλον θα έχουν σε μια κοινωνία βασισμένη σ' αυτές τις αρχές;».

Πριν από χρόνια ο Ρόμπερτ Γκρέιβς είπε πως όποιος γνωρίζει καλά μόνο ένα πράγμα έχει το μυαλό ενός βαρβάρου. Θα θέλατε να το σχολιάσετε;

«Ένα ρητό που αποδίδεται στον Θωμά τον Ακινάτη ("Timeo lectorem unius libri", "Φοβάμαι τον αναγνώστη ενός μόνο βιβλίου") αναφέρεται έμμεσα και στα προφανή όρια όσων πιστεύουν ότι το διάβασμα ενός μόνο βιβλίου μπορεί να φτάνει για να κατανοήσουμε τον κόσμο. Στη *Λευκή Θεά* ο Graves ήθελε να καταδείξει τον κίνδυνο που ενέχει η γνώση ενός μόνο πράγματος, η εξειδίκευση με τη συνεπαγόμενη απώλεια των σχέσεων μεταξύ των γνώσεων και των επιστημών. Τα χρόνια που ο Αϊνστάιν σύχναζε στην "Ακαδημία της Ολυμπίας" - όπου συζητούσαν για λογοτεχνία και φιλοσοφία - στάθηκαν αποφασιστικά στο να ανοίξουν τον πνευματικό του ορίζοντα και να τον βοηθήσουν να συλλάβει τον μαθηματικό τύπο της σχετικότητας. Δεν είναι τυχαίο πως σε όλα τα άρθρα που έγραψε για τη διδασκαλία και τη μόρφωση των νέων είχε καταδικάσει την "εξειδίκευση" των σπουδών. Δυστυχώς, όταν σήμερα παρουσιάζεται ένα ερευνητικό πρόγραμμα, πρέπει πάντα να απαντάς στην ερώτηση "σε τι χρησιμεύει". Ο Αριστοτέλης έχει απαντήσει με λεπτότητα σε αυτό το ανόητο ερώτημα: η φιλοσοφία "δεν χρησιμεύει" διότι δεν "κάνει εκδούλευση", διότι δεν είναι στην υπηρεσία κανενός, διότι μας διδάσκει να είμαστε ελεύθεροι άνθρωποι».

Η υποβάθμιση των ανθρωπιστικών σπουδών έχει αλλάξει τη σχέση του ατόμου με την Ιστορία;

«Οδεύουμε προοδευτικά προς την απώλεια της "μνήμης". Έχουμε επικεντρωθεί στο παρόν, σκεφτόμαστε ότι το παρελθόν δεν έχει πλέον σημασία και ότι τα μόνα ουσιαστικά πράγματα αφορούν αποκλειστικά τα άμεσα προσωπικά μας πλεονεκτήματα. Και πάλι: "Σε τι χρησιμεύει η μελέτη των αρχαίων ελληνικών;". Την πιο ωραία απάντηση την έχει δώσει ο Αδριανός της Γιουρσενάρ: "Ό,τι καλό έχει λεχθεί από τον άνθρωπο, έχει ως επί το πλείστον λεχθεί στα ελληνικά". Έχουμε δημιουργήσει μια κοινωνία "αμνημόνων". Η απώλεια της μνήμης σημαίνει απώλεια της ικανότητας να κατανοήσουμε το παρόν και να *προβλέψουμε* το μέλλον. Όταν θα χαθούν και οι τελευταίοι γνώστες των αρχαίων ελληνικών, των λατινικών, των σανσκριτικών, κανείς δεν θα είναι πλέον σε θέση να αποκωδικοποιήσει μια επιγραφή ή να μεταφράσει μια περγαμηνή. Θα αναγκαστούμε να κλείσουμε τις βιβλιοθήκες και τα μουσεία, διότι κανείς δεν θα είναι ικανός να διαβάσει ένα χειρόγραφο. Με τρομακτικές συνέπειες για τη δημοκρατία και την ελευθερία...».

Τα πρώτα θύματα της οικονομικής κρίσης στην Ευρώπη ήταν η εκπαίδευση και ο πολιτισμός. Είναι εμφανές πως όσοι παίρνουν τις αποφάσεις δεν αντιλαμβάνονται την προστιθέμενη αξία που περιέχουν ο πολιτισμός και οι ανθρωπιστικές σπουδές. Πώς το εξηγείτε;

«Η κρίση που βιώνουμε δεν είναι μόνο οικονομική: είναι κυρίως ηθική. Η δικτατορία του ωφελιμισμού έχει αλλοιώσει τη λειτουργία της Ευρώπης. Μπορεί άραγε η ευρωπαϊκή ταυτότητα να περιοριστεί με βάση την παράμετρο "ποιος πληρώνει τα χρέη και ποιος δεν τα πληρώνει"; Είναι δυνατόν να σκεφτεί κανείς μια Ευρώπη χωρίς την Ελλάδα, την Ιταλία ή την Ισπανία; Πώς μπορεί να λειτουργήσει ένα κοινοβούλιο στο οποίο η αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών-μελών ποδοπατείται καθημερινά από τα ιδιαίτερα συμφέροντα κάθε μεμονωμένου κράτους; Χρειάστηκε να πεθάνουν χιλιάδες άνθρωποι στη Μεσόγειο για να καταλάβουμε ότι το ζήτημα των προσφύγων δεν είναι πρόβλημα αποκλειστικά ελληνικό ή ιταλικό. Πώς είναι δυνατόν να μην έχει διαμαρτυρηθεί κανείς για το σκάνδαλο της προφανούς σύγκρουσης συμφερόντων της Γερμανίας: είναι θεμιτό να ωθείς την ελληνική κυβέρνηση να πουλήσει την περιουσία της και έπειτα να συναινείς στο ξεπούλημα όλων των ελληνικών αεροδρομίων σε μια γερμανική επιχείρηση; Δεν είναι δίκαιο να πληρώνουν την κρίση μόνον οι πιο αδύναμοι και οι ανυπεράσπιστοι. Η διαφθορά και η φοροδιαφυγή είναι οι αληθινές αιτίες της οικονομικής καταστροφής πολλών χωρών. Καταπολεμούνται όμως μόνο μερικώς με τους καλούς νόμους. Πρέπει να εκπαιδεύσουμε τις νέες γενιές στις αξίες της αλληλεγγύης, στον σεβασμό του κοινού καλού. Ενώ οι κυβερνήσεις, αντιθέτως, κάνουν περικοπές στα κονδύλια για την Παιδεία, τον πολιτισμό και τη βασική επιστημονική έρευνα. Επενδύω στη μόρφωση και στον πολιτισμό σημαίνει ενδυναμώνω τη δημοκρατία και την ελευθερία, ελπίζω σε έναν μελλοντικό κόσμο καμωμένο από ανθρώπινα όντα ικανά να ανθίστανται στη διαφθορά και ελεύθερα από τα δεσμά του εγωισμού».

Δημοσιευμένο στο Βήμα της 04-10-2015

<http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=742834>